

Marcin Morawski

**PRZEDŁUŻENIE POBYTU NIELETNIEGO
W SCHRONISKU DLA NIELETNICH
W ŚWIETLE ORZECZENIA
EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA
W SPRAWIE GRABOWSKI PRZECIWKO POLSCE
(WYROK Z 30 CZERWCA 2015 R., IZBA (SEKCJA IV),
SKARGA NR 57722/12)**

Sprawy osób nieletnich sporadycznie trafiają na wokandę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, tym bardziej warty omówienia jest wyrok, który zapadł w dniu 30 czerwca 2015 r. w sprawie Grabowski przeciwko Polsce. Rozstrzygnięcie to, podobnie jak wyrok w sprawie Adamkiewicz przeciwko Polsce (wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 54729/00), niewątpliwie odniesie skutek w sferze orzecznictwa sądów w sprawach nieletnich i to jeszcze przed wejściem w życie projektowanych w Ministerstwie Sprawiedliwości zmian legislacyjnych dostosowujących obowiązujące przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich¹ do postulowanych przez Trybunał w Strasburgu standardów ochrony praw człowieka. Przypomnijmy, że po ogłoszeniu wyroku Trybunału, w istotnej z punktu widzenia gwarancji rzetelnego procesu sprawie Adamkiewicz przeciwko Polsce, nastąpiła dość radykalna zmiana praktyki sądów rozstrzygających sprawy nieletnich zanim ustawodawca wyeliminował zakwestionowane przepisy. Takiego też skutku w sferze orzecznictwa spodziewać się można obecnie. Waga naruszonych w sprawie Grabowski przeciwko Polsce standardów jest bowiem porównywalna do tych, które ponad 5 lat temu stały się podstawą uznania skargi wniesionej w imieniu nieletniego za zasadną.

Przechodząc do szczegółowego omówienia sprawy, przypomnieć należy stan faktyczny, na podstawie którego doszło do sformułowania rozstrzygnięcia Trybunału.

¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2014 r., poz. 382).

W dniu 7 maja 2012 r. nieletni został zatrzymany i umieszczony w policyjnej izbie dziecka w Krakowie z uwagi na podejrzenie popełnienia czterech czynów karalnych, w tym rozboju i usiłowania rozboju. Tego samego dnia Sędzia Sądu Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy wydał postanowienie o wszczęciu i prowadzeniu postępowania wyjaśniającego, wysłuchał nieletniego, a następnie zdecydował o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich na okres trzech miesięcy².

Zażalenie nieletniego na postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich zostało oddalone przez Sąd Okręgowy w Krakowie. Sąd drugiej instancji uznał, że okoliczności zarzuconych nieletniemu czynów karalnych uzasadniają prawdopodobieństwo umieszczenia go w zakładzie poprawczym. Umieszczenie w schronisku dla nieletnich było także uzasadnione faktem kierowania gróźb wobec jednego z pokrzywdzonych.

W dniu 27 lipca 2012 r. Sąd Rejonowy wydał postanowienie o rozpoznaniu sprawy nieletniego w postępowaniu poprawczym.

Po upływie okresu trzech miesięcy, na który nieletni został umieszczony w schronisku, w dniu 9 sierpnia 2012 r. obrońca nieletniego wniósł o zarządzenie natychmiastowego zwolnienia nieletniego ze schroniska. Wskazał on na upływ trzymiesięcznego terminu, na który zastosowano tymczasowy środek izolacyjny oraz że w tym czasie nie wydano postanowienia o przedłużeniu jego stosowania. Zdaniem obrońcy powołującego się na przepisy art. 27 § 4 i 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, postanowienie o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku można wydać tylko po uprzednim zawiadomieniu stron i obrońcy o terminie posiedzenia w tym przedmiocie. Z informacji jakie obrońca dodatkowo uzyskał w sekretariacie wydziału wynikało, że w praktyce postanowienia o przedłużeniu okresu umieszczenia nieletniego w schronisku nie są wydawane, wystarczy jedynie postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym. Obrońca zaprotestował przeciwko takiej praktyce i zwrócił się do dyrektora schroniska dla nieletnich o zwolnienie nieletniego.

W dniu 9 sierpnia 2012 r. Sąd Rejonowy oddalił wniosek o zwolnienie ze schroniska podając jako podstawę prawną art. 20 i 27 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Ponadto w piśmie skierowanym do obrońcy nieletniego wyjaśnił, że po wydaniu postanowienia o rozpoznaniu sprawy nieletniego w postępowaniu poprawczym Sąd nie postanowił o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku na podstawie art. 27 § 3 ustawy uznając to za zbędne.

Dnia 9 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy orzekł, że nieletni popełnił zarzucone mu czyny karalne i zastosował wobec niego środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym z warunkowym zawieszeniem wykonania na okres próby w wymiarze 2 lat. W okresie próby nieletni został poddany

² Postępowanie wobec nieletniego toczyło się na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2013 r., poz. 1165), tj. przed 2 stycznia 2014 r.

nadzorowi kuratora sądowego. Strony nie zaskarżyły wyroku, który uprawomocnił się w dniu 14 lutego 2013 r.

Na podstawie opisanego stanu faktycznego Trybunał w Strasburgu dokonał analizy właściwego prawa krajowego oraz praktyki. Trybunał zbadał przede wszystkim przepisy odnoszące się do stosowania środka tymczasowego o charakterze izolacyjnym, jakim jest umieszczanie nieletniego w schronisku dla nieletnich, w pozostałym zakresie odsyłając do szczegółowego omówienia podstawowych zasad prawa nieletnich znajdującego się w uzasadnieniu wyroku w sprawie Adamkiewicz przeciwko Polsce. Trybunał zwrócił także uwagę na praktykę stosowania przez sądy rodzinne przepisów regulujących umieszczanie nieletnich w schronisku. W tym aspekcie Trybunał oparł się na wystąpieniu Rzecznika Praw Obywatelskich, który w piśmie z dnia 24 czerwca 2013 r. sygnalizował Ministrowi Sprawiedliwości problem niespójnej interpretacji art. 27 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał na dwie kwestie dotyczące stosowania powołanego przepisu w praktyce orzeczniczej sądów rodzinnych³, dla której uzasadnienie można również odnaleźć w komentarzach i opracowaniach autorstwa przedstawicieli doktryny – o czym w stosownej kolejności.

Po pierwsze, zdaniem Rzecznika sądy rodzinne, na podstawie art. 27 § 3 lub art. 27 § 6 w związku z art. 27 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, przyjmowały, że samo skierowanie sprawy do rozpoznania w postępowaniu poprawczym, a zatem wydanie postanowienia o rozpoznaniu sprawy w tym trybie, z jednoczesnym wydaniem zarządzenia o wyznaczeniu rozprawy, przedłuża automatycznie umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich.

Wspomniana nowelizacja ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. rozwiązała częściowo ten problem, znosząc podział postępowania w sprawach nieletnich na poszczególne etapy i wprowadzając model jednolitego postępowania w tych sprawach, dlatego zagadnienie to zostanie zasygnalizowane w dalszych rozważaniach, głównie w kontekście stanowiska przedstawicieli doktryny.

Po drugie, Rzecznik uzyskał informację z Sądów Okręgowych w Warszawie, Krakowie i Gdańsku o powszechnie przyjętej interpretacji przepisu art. 27 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, zgodnie z którą do przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich nie było konieczne wydanie odrębnego postanowienia w tym przedmiocie. W konsekwencji, w ocenie Rzecznika, przedłużenie stosowania wobec nieletniego środka izolacyjnego poprzez skierowanie sprawy do postępowania poprawczego skutkowało brakiem możliwości zaskarżenia, czy też w ogóle kontroli zasadności pobytu nieletniego w schronisku. Postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym nie określało także terminu stosowania środka tymczasowego.

³ Raport roczny Rzecznika Praw Obywatelskich za rok 2013 dostępny na stronie Biura RPO (www.brpo.gov.pl).

W odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika Minister Sprawiedliwości przedzielił prezentowane stanowisko.

Oceniając sprawę Trybunał w Strasburgu zapoznał się z uwagami Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, której zezwolił na działanie w charakterze strony trzeciej. Fundacja podkreśliła, że istotnym mankamentem przepisu art. 27 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich jest automatyczne przedłużanie okresu umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich, bez odrębnego postanowienia sądu w tej kwestii, jak również brak oznaczenia terminu, na który takie pozbawienie wolności następowało. Zdaniem Fundacji przypadek nieletniego nie należał do wyjątkowych i sporadycznych. Według informacji uzyskanej z Ministerstwa Sprawiedliwości, sądy rodzinne wszczywały w skali roku 830 postępowań poprawczych, a według stanu na dzień 27 grudnia 2012 r. 340 nieletnich umieszczonych w schroniskach mogło zostać potraktowanych tak samo.

Przechodząc do meritum skargi, Trybunał analizował dwie kwestie. Po pierwsze legalność pozbawienia wolności, którą zgodnie z utrwalonym orzecznictwem należy oceniać na podstawie prawa krajowego – materialnego i procesowego. W tym zakresie postępowanie organów krajowych, przede wszystkim sądów, niezgodne z prawem może prowadzić do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴. Zgodność postępowania tych organów z prawem krajowym nie jest jednak wystarczająca, aby uznać, że do naruszenia Konwencji nie doszło. Postanowienie art. 5 ust. 1 Konwencji wymaga nadto, aby każde pozbawienie wolności nie godziło w zasadę ochrony jednostki przed arbitralnością. Z tego powodu Trybunał ocenia także, czy prawo krajowe samo w sobie pozostaje w zgodzie z Konwencją.

Po drugie, odnośnie ostatniej kwestii, szczególnie istotne w sprawach dotyczących pozbawienia wolności jest zachowanie zasady pewności prawa krajowego. Natomiast standard legalności obejmuje także „jakość prawa” rozumianą jako dostępność, wystarczającą dokładnością oraz przewidywalność prawa w razie jego zastosowania.

Na tej podstawie Trybunał stwierdził, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, z powodu braku przepisów nakładających na sądy rodzinne obowiązek wydania postanowienia o przedłużeniu okresu umieszczenia nieletniego w schronisku w przypadku skierowania sprawy do postępowania poprawczego oraz w sytuacji, gdy pierwsze postanowienie o umieszczeniu nieletniego w schronisku na skutek upływu okresu 3 miesięcy wygasło, nie spełnia standardu „jakości prawa”. Ponadto, umieszczenie nieletniego w schronisku tylko na podstawie praktyki sądowej, czego konsekwencją jest wspomniany brak precyzyjnych przepisów dotyczących przedłużania okresu stosowania wobec nieletniego tymczasowego środka izolacyjnego, jest sprzeczne z zasadą pewności prawa.

⁴ Sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zmianami).

W konkluzji rozpatrywanej sprawy Trybunał stwierdził, że pozbawienie nieletniego wolności nie było zgodne z prawem określonym standardami wynikającymi z art. 5 ust. 1 Konwencji, a w konsekwencji doszło do naruszenia postanowienia art. 5 ust. 1.

Ustawodawca nie widział dotychczas potrzeby nowelizacji przepisów dotyczących orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich w szczególności art. 27 § 3-6 ustawy i to pomimo podejmowanych w ostatnich latach zakrojonych na szeroką skalę zmian legislacyjnych prawa nieletnich. W zasadzie nie dostrzegano potrzeby wprowadzenia, choćby wzorem instytucji tymczasowego aresztowania, podobnych, lecz z oczywistych względów nie analogicznych, przepisów dotyczących przedłużenia okresu umieszczenia nieletniego w schronisku. Jedyna zmiana, jaka nastąpiła w tym zakresie mocą ustawy nowelizującej z dnia 30 sierpnia 2013 r. była konsekwencją wyeliminowania z postępowania w sprawach nieletnich odrębnego trybu poprawczego oraz konieczności wydania inicjującego to postępowanie postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym.

Na skutek tej nowelizacji nowego znaczenia nabrało także sformułowanie „przed skierowaniem sprawy na rozprawę”. Dotychczas, przez „skierowanie sprawy na rozprawę” należało rozumieć wydanie postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym⁵. Obecnie, wobec wprowadzenia jednolitego modelu postępowania w sprawach nieletnich i w rezultacie wyeliminowania postępowania poprawczego, traktowanego jako odrębny tryb postępowania w sprawach, w których nieletniemu grozi zastosowanie środka poprawczego, „skierowanie sprawy na rozprawę” oznacza wydanie zarządzenia o wyznaczeniu terminu rozprawy. Ustawodawca nie określił jednak, kiedy sprawę nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich należy skierować na rozprawę. Zasadnie można przyjąć, że powinno to nastąpić niezwłocznie po ustaleniu, czy nieletni popełnił czyn karalny, a także, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie (art. 21a ustawy). Z wielu powodów może to trwać dłużej niż okres 3 miesięcy, na który umieszczono nieletniego w schronisku. Konieczność zebrania danych o nieletnim, jego warunkach wychowawczych, bytowych i zdrowotnych – w tym zdiagnozowania nieletniego oraz przeprowadzenia innych dowodów (art. 32b § 1 ustawy), niewątpliwie wpływa na szybkość postępowania w sprawie nieletniego.

Okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich przed skierowaniem sprawy na rozprawę nadal nie może trwać dłużej niż 3 miesiące (§ 3 art. 27 ustawy). Przedłużenie tego okresu możliwe jest tylko ze względu na szczególne okoliczności sprawy (§ 4 art. 27 ustawy) i odnosi się – według utrwalonego poglądu – do okresu przed skierowaniem sprawy na rozprawę. Po skierowaniu sprawy nieletniego na rozprawę, czyli po wydaniu zarządzenia o wyznaczeniu terminu rozprawy kwestia,

⁵ K. Gromek, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, wyd. 2, Lexis Nexis, Warszawa 2004, s. 244.

czy i na podstawie jakich przepisów przedłużyć okres umieszczenia nieletniego w schronisku wymaga doprecyzowania, choć jak się wydaje rozwiązanie tego problemu, do czasu kolejnej nowelizacji ustawy, można poszukiwać w obowiązujących przepisach, o czym w dalszej części rozważań. Aktualnie łączny pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich, do chwili wydania przez sąd pierwszej instancji postanowienia, o którym mowa w art. 32r (postanowienia kończącego postępowanie w sprawie nieletniego), nie może być dłuższy niż rok. Do wypełnienia niejako pozostaje zatem, w razie konieczności przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku, okres pomiędzy wydaniem zarządzenia o skierowaniu sprawy nieletniego na rozprawę a wydaniem przez sąd pierwszej instancji orzeczenia kończącego postępowanie. Innymi słowy brak jest przepisów regulujących bezpośrednio i wprost przedłużanie okresu pobytu nieletniego w schronisku po upływie 3 miesięcy od chwili zastosowania tego środka po raz pierwszy i skierowania sprawy na rozprawę, a przed upływem jednego roku do chwili wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji.

Przed wydaniem wyroku przez Trybunał w Strasburgu problematycznej praktyki sądów w sprawach nieletnich umieszczonych w schroniskach dla nieletnich zasadniczo nie dostrzegała ani judykatura, ani przedstawiciele doktryny zajmujący się prawem nieletnich.

Podkreślano przede wszystkim, że okres pobytu nieletniego w schronisku należy bezwzględnie⁶ lub dokładnie określić w postanowieniu⁷. Nawet jednak w tym zakresie autorzy komentarzy do ustawy w sprawach nieletnich nie byli zgodni wskazując, że w treści postanowienia nie należy podawać, na jaki czas orzeka się umieszczenie nieletniego w schronisku, lecz tylko informację o maksymalnym czasie pobytu w schronisku, z zaznaczeniem możliwości przedłużenia tego okresu powyżej 3 miesięcy⁸. Dostrzegano natomiast, że umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich po wydaniu postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym ulega „automatycznemu” przedłużeniu, a skoro tak, to odrębne postanowienie w przedmiocie przedłużenia tego okresu nie jest wymagane⁹.

Nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 30 sierpnia 2013 r. nie przyczyniła się do zmiany utrwalonego stanowiska. Podkreślano, że okres umieszczenia nieletniego w schronisku należy liczyć od chwili wydania postanowienia o umieszczeniu nieletniego w schronisku do dnia wydania orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie¹⁰. Nie zmieniła się także praktyka

⁶ P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. 5, Oficyna, Warszawa 2010, s. 108.

⁷ T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, wyd. 4, Wydawnictwo Lexis Nexis, Warszawa 2014, s. 140.

⁸ K. Gromek, *Komentarz...*, *op. cit.*

⁹ P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa...*, *op. cit.*; A. Haak-Trzuskawska, H. Haak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 123-124.

¹⁰ P. Górecki, *Postępowanie w sprawach nieletnich po nowelizacji z 2013 r.*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 5, s. 34-46.

orzecnicza, która po wyeliminowaniu postępowania poprawczego inicjowanego wydaniem postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym i konieczności prowadzenia odrębnego postępowania w trybie poprawczym, do którego miały zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania karnego, nadal opiera się na regulacjach niespełniających standardów określonych przez Trybunał w Strasburgu. Automatyczne przedłużenie okresu umieszczenia nieletniego w schronisku następuje, w praktyce¹¹, nie na podstawie postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym lub innego postanowienia, lecz na podstawie zarządzenia o wyznaczeniu terminu rozprawy, nieokreślającego wszak żadnych terminów dalszego pobytu nieletniego w schronisku.

Z danych uzyskanych w Zespole Specjalistów do spraw Kierowania na dzień 29 października 2015 r. wynika, że w ewidencji schronisk dla nieletnich było 204 nieletnich, natomiast z różnych powodów faktycznie przebywało w nich 195 nieletnich¹². Dane te obrazują skalę możliwych naruszeń, w przypadku upływu trzymiesięcznego terminu umieszczenia nieletniego w schronisku bez jego przedłużenia odrębnym postanowieniem sądu rodzinnego.

Wprawdzie odpowiednie prace legislacyjne w tym zakresie zostały podjęte w Ministerstwie Sprawiedliwości, niemniej jednak nie mają one tylko na celu zmianę problematycznej praktyki sądów rodzinnych w sprawach nieletnich umieszczonych w schronisku dla nieletnich, lecz także inne zagadnienia. Ponadto, obecnie procedowane są założenia projektu ustawy¹³, a zatem dokument, któremu daleko jeszcze do projektu konkretnych przepisów ustawowych.

Czy zatem obecna praktyka sądów rodzinnych różni się od dominującej przed nowelizacją z 30 sierpnia 2015 r. i czy spełnia wyznaczone przez Trybunał standardy ochrony przed naruszeniem przez prawo krajowe art. 5 ust. 1 Konwencji. Z pewnością nie.

Zauważyć należy, że zakres normowania omawianych przepisów art. 27 § 3-6 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie obejmuje zakończenia pobytu nieletniego w schronisku, poprzez uchylene wydanego postanowienia o umieszczeniu w schronisku, względnie na skutek postanowienia innej treści. Zasadnie można przyjąć, że zakończenie pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich powinno nastąpić, gdy odpadną przesłanki jego dalszego stosowania określone w art. 27 § 1 lub 2 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich,

¹¹ Według informacji uzyskanej w Zespole Specjalistów do spraw Kierowania działającym w strukturze organizacyjnej Wydziału Wykonania Orzeczeń Rodzinnych i Nieletnich Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji MS, zarządzenie takie jest wystarczające do przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku.

¹² Wykorzystanie miejsc w schroniskach dla nieletnich według stanu na dzień 29 października 2015 r. Wydział Wykonania Orzeczeń Rodzinnych i Nieletnich Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji MS, przy którym działa Zespół Specjalistów do spraw Kierowania monitoruje stan wykorzystania miejsc w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych oraz faktyczną liczbę nieletnich umieszczonych w schroniskach i zakładach przesyłając cotygodniowy raport.

¹³ Założenia projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw z dnia 19 sierpnia 2014 r.

a więc nie tylko wtedy, gdy sąd po przeprowadzeniu postępowania umorzył postępowanie, orzekł inny niż zakład poprawczy środek przewidziany ustawą, czy umieścił nieletniego w zakładzie poprawczym z warunkowym zawieszeniem wykonaniem tego środka, lecz także w sytuacji, gdy przesłanki stosowania tymczasowego środka izolacyjnego zdezaktualizowały się w trakcie postępowania. Praktyka sądów rodzinnych w tym zakresie polegała z reguły na wskazywaniu w podstawie prawnej rozstrzygnięcia w tym zakresie art. 27 § 1 lub 2, ewentualnie z dodaniem reguły interpretacyjnej – *a contrario*. Wątpliwym jest, czy praktykę sądów rodzinnych opartą nie na przepisach ustawy, lecz na jednej z reguł interpretacji tekstu prawnego można uznać za spełniającą warunek „jakości prawa” określony m.in. w omawianym wyroku Trybunału w Strasburgu. Rozstrzygnięcie kwestii uchylenia zastosowanego wobec nieletniego środka tymczasowego opiera się – analogicznie jak przedłużania okresu umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich po skierowaniu sprawy na rozprawę – wyłącznie na regulach interpretacyjnych. W świetle argumentacji użytej przez Trybunał w Strasburgu w omawianej sprawie, wydaje się to niewystraszające dla zagwarantowania ochrony prawa określonego w art. 5 ust. 1 Konwencji.

Projektowana w Ministerstwie Sprawiedliwości nowelizacja ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie przewiduje jednak zmiany przepisów i ich dostosowania w tej części do standardów wyznaczonych postanowieniami Konwencji. *De lege ferenda* należy zatem postulować uzupełnienie założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich o dodatkowe regulacje dotyczące przedstawionej kwestii.

Dalsze utrzymywanie przez sądy rodzinne praktyki polegającej na przedłużaniu pobytu nieletniego w schronisku ponad okres trzymiesięczny tylko na podstawie skierowania sprawy na rozprawę na skutek wydanego zarządzenia o wyznaczeniu terminu rozprawy, powoduje kolejne naruszenia praw podstawowych nieletnich i może generować po stronie pokrzywdzonych taką praktyką roszczenia odszkodowawcze wobec Skarbu Państwa. Tym bardziej pilna wydaje się nie tylko potrzeba zmiany przepisów, lecz także poszukiwanie w obecnie obowiązujących takich unormowań, które pozwalałyby orzekać o przedłużeniu okresu umieszczenia nieletniego w schronisku.

Do czasu postulowanej zmiany przepisów rozwiązania problemu poszukiwać można w przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Możliwe są dwa rozwiązania przedstawionego problemu.

Po pierwsze, można przyjąć, że samodzielną podstawą do przedłużenia okresu umieszczenia nieletniego w schronisku, również po skierowaniu sprawy na rozprawę, jest art. 27 § 4 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wymaga to jednak nowego spojrzenia na treść całego art. 27 ustawy oraz wykładni w oderwaniu od treści § 3 zdanie 1 ustawy. Czy taka interpretacja może się spotkać z zarzutem sprzeczności z ustawą (*contra legem*). Wydaje się, że nie, zwłaszcza z punktu widzenia realizacji gwarancji procesowych, których

naruszenie wytknął Trybunał w omawianej sprawie. Ma ona także pewne zalety, choćby tę, że umożliwia orzekanie przez sąd w przedmiocie przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku z urzędu. Ponadto, przedłużenie okresu stosowania wobec nieletniego tymczasowego środka izolacyjnego uzależnia od dodatkowej przesłanki w postaci „szczególnych okoliczności sprawy”. Obowiązek przeprowadzenia okresowej kontroli zasadności stosowania tego środka poddaje zatem dodatkowemu obostrzeniu. W konsekwencji, przy przedłużeniu okresu umieszczenia nieletniego w schronisku nie wystarczy ustalenie przez sąd istnienia przesłanek określonych w § 1 lub § 2 art. 27 ustawy, lecz należy dodatkowo wykazać, że przedłużenie uzasadnione jest szczególnymi okolicznościami sprawy, co stanowi dodatkową gwarancję ochrony prawa do wolności dla nieletniego. Postanowienie to należy doręczyć stronom i przysługuje na nie zażalenie (art. 29 ustawy).

Po drugie, rozwiązania problemu można poszukiwać w przepisach o postępowaniu wykonawczym w sprawach nieletnich.

Nie ulega wątpliwości, że orzeczenie o umieszczeniu nieletniego w schronisku na podstawie art. 27 § 1 lub 2 upn podlega wykonaniu w oparciu o reguły przewidziane w dziale IV Postępowanie wykonawcze. Przemawia za tym w szczególności przepis art. 69 § 1 upn, zgodnie z którym „sąd rodzinny wykonuje środki orzeczone na podstawie niniejszej ustawy (...)”. Zakres normowania przepisów o postępowaniu wykonawczym obejmuje nie tylko wykonywanie środków wychowawczych i środka poprawczego, lecz także pozostałych środków orzeczonych na podstawie ustawy, w tym o charakterze tymczasowym. Do wykonywania tych środków mają zastosowanie zasady przewidziane w dziale IV, odnoszące się do wszczęcia tego postępowania (art. 64), stron, obrońców i pełnomocników oraz ich uprawnień procesowych (np.: art. 70), orzekania z urzędu lub na wniosek (art. 75 § 1).

Wykonywany środek można oczywiście zmienić lub uchylić, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają (art. 79 § 1). Szeroka formuła użyta przez ustawodawcę obejmuje swym zakresem także nieskuteczność dotychczas stosowanych środków wychowawczych. Ta z kolei, będąca jedną z okoliczności decydujących o możliwości zastosowania środka poprawczego, stanowi jednocześnie przesłankę umieszczenia nieletniego w schronisku. Nie ma zatem przeszkód – jak się wydaje – aby przedłużenie pobytu nieletniego w schronisku odbywało się w oparciu o przepisy umożliwiające zmianę dotychczasowego postanowienia, w omawianym przypadku wydanego uprzednio postanowienia o umieszczeniu w schronisku. Zmiana ta byłaby oczywiście częściowa i dotyczyła terminu umieszczenia w schronisku dla nieletnich.

Wadą prezentowanej propozycji jest niewątpliwie trudność w zrekonstruowaniu normy prawnej, która mogłaby stanowić podstawę do zaskarżania wydanego postanowienia o zmianie orzeczonego środka tymczasowego w drodze zażalenia. Nie jest to bowiem zmiana środka wychowawczego, o której mowa

w art. 75 § 5 ustawy, a jedna z zasad postępowania wykonawczego stanowi, że orzeczenia wydane na etapie wykonywania środka są zaskarżalne tylko w wypadkach w ustawie wskazanych. Jeśli zatem w danej kategorii spraw związanych z wykonywaniem orzeczenia brak przepisu szczegółowego przyznającego prawo do zaskarżenia postanowienia wydanego w postępowaniu wykonawczym, to wniesienie zażalenia jest niedopuszczalne. Rozstrzygnięcie w postaci zmiany postanowienia o umieszczeniu w schronisku poprzez przedłużenie terminu pobytu w nim nieletniego nie jest również postanowieniem o zastosowaniu środka, o którym mowa w art. 29 ustawy. W konsekwencji należałoby przyjąć, że postanowienie takie jest niezaskarżalne, co z oczywistych względów nie jest do przyjęcia.

Podsumowując, wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Grabowski przeciwko Polsce podważa dotychczasową praktykę sądów rodzinnych orzekających w sprawach umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich. Praktyka w zakresie przedłużania środka tymczasowego o charakterze izolacyjnym w oparciu o zarządzenie o wyznaczeniu terminu rozprawy w sprawie nieletniego – co podkreślił Trybunał – narusza prawo do wolności. Trudno sobie nawet wyobrazić, że w sprawach karnych środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania przedłużany jest wobec podejrzanego, czy oskarżonego, na podstawie zarządzenia sędziego o wyznaczeniu posiedzenia lub rozprawy i nie spotyka się to przez dziesięciolecia z krytyką orzecznictwa oraz doktryny, a także nie budzi – przy okazji kolejnych nowelizacji prawa nieletnich – zainteresowania ustawodawcy. Tymczasem, do przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku wystarczy przesłać kserokopię zarządzenia o wyznaczeniu terminu rozprawy do Zespołu Specjalistów do spraw Kierowania, aby automatycznie pobyt ten przedłużyć. Nie podlega to żadnej kontroli instancyjnej, bądź administracyjnej, czy w trybie przepisów o nadzorze nad wykonywaniem orzeczonych wobec nieletniego środków izolacyjnych.

Rozwiązanie omawianego problemu, do czasu nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, powinno zmierzać do skorygowania praktyki orzeczniczej zgodnie ze standardami wyznaczonymi orzecznictwem Trybunału w Strasburgu w oparciu o obowiązujące przepisy powołanej ustawy. W przypadku upływu trzymiesięcznego terminu umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich, dalsze stosowanie tego środka izolacyjnego, ze względu na szczególne okoliczności sprawy, wymaga przedłużenia na podstawie przepisu art. 27 § 4 ustawy, zgodnie ze standardami wynikającymi z orzeczenia Trybunału i to niezależnie od tego, czy sprawa została skierowana na rozprawę.

**EXTENDING THE STAY OF THE JUVENILE
IN THE SHELTER FOR JUVENILES IN THE LIGHT
OF THE JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS IN THE CASE OF GRABOWSKI
V. POLAND (JUDGMENT OF 30 JUNE 2015, CHAMBER
(SECTION IV), COMPLAINT NO. 57722/12)**

Abstract

The article is an analysis of the case of Grabowski against Poland which was brought before the European Court of Human Rights in Strasbourg. Cases of juveniles are rarely referred to the European Court of Human Rights therefore it is important that the judgment issued on 30th June 2015 is thoroughly discussed. This judgment will undoubtedly have its effect on courts case-law concerning juveniles, even before the entry into force of the amendments to the Act on proceedings in juvenile cases – which are currently being prepared by the Ministry of Justice – implementing the standards of human rights protection reflected in the judgment concerned of the European Court of Human Rights in Strasbourg.

